Teodora Stanciu, Radio Trinitas, teodorastanciu@yahoo.fr
Otilia Ungureanu, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava,
otiliaungureanu83@yahoo.com

Interviu cu Eugen Coșeriu la Universitatea “Ștefan cel Mare” din Suceava[1]

Interview with Eugenio Coseriu at “Ștefan cel Mare” University of Suceava

T.S. = Teodora Stanciu; E.C. = Eugen Coșeriu

(I)

T.S.: Bună seara, stimați ascultători. Avem onoarea, la actuala ediție a Universității Radio, să vă prezentăm o personalitate de marcă a lingvisticii mondiale actuale, domnul profesor Eugen Coșeriu de la Universitatea din Tübingen, Germania, membru de onoare al Academiei Române. Vom avea prilejul să cunoaștem mai întâi câteva coordonate ale cercetării științifice a domnului Eugen Coșeriu, pentru ca apoi să urmărim considerațiile domniei sale cu privire la *Limba română în fața Occidentului*[2]. În această seară, spațiul emisiunii ne permite doar o parte a acestor considerații referitoare la limba română, printre limbile occidentului, mai ales printre limbile romanice, urmând ca la ediția de săptămâna viitoare a Universității Radio, domnul profesor Eugen Coșeriu să se refere la receptarea limbii române și a spiritualității noastre în Occident.

[1] Realizat cu ocazia desfășurării primei ediții a *Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului*, în octombrie 1993, la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, acest interviu a fost realizat de Teodora Stanciu și transmis în trei părți distincte în cadrul emisiunii „Universitatea Radio” pe postul Radio România Cultural. În vederea publicării, interviul a fost editat de prof. dr. Otilia Ungureanu. Procesul de editare a presupus, în primul rând, transcrierea interviului, urmărindu-se păstrarea mărcilor definitorii caracterului oral al discursului, precum anumite repetiții sau alte elementele specifice. Pentru a ușura citirea textului, câteva exemple date de Eugen Coșeriu au fost trecute în note de subsol. În cazul în care a fost nevoie de anumit clarificări, s-au adăugat note de subsol cu mențiunea „[nota ed.]”.

[2] Eugeniu Coșeriu (1994): *Limba română în faţa Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuţii la istoria cunoaşterii limbii române în Europa occidentală*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, traducere de Andrei A. Avram. [nota ed.].

Un gigant și *un cercetător pentru secolul XXI,* iată atributele cu care lingviștii actuali englezi și japonezi, de pildă, îl caracterizează pe profesorul Eugen Coșeriu. Prestigiul pe care l-a dobândit, în comunitatea științifică și academică internațională, distinsul titular al catedrei de Filologie Romanică și Lingvistică generală de la Universitatea din Tübingen, Germania, ne obligă, stimați ascultători, în sensul cel mai bun al cuvântului, să contribuim și noi prin postul național de radio la cunoașterea profilului spiritual al uneia dintre cele mai marcante personalități științifice pe care spațiul românesc l-a dăruit disciplinelor umane.

Mai întâi, savantul de la Tübingen este fiu al nordului Moldovei, născut la 27 iulie 1921, la Mihăileni, în stânga Prutului. După absolvirea liceului în Basarabia natală și-a început studiile universitare la Iași, Filologie romanică și slavică și Filosofie. I-a avut ca profesori pe George Călinescu, Iorgu Iordan, Gheorghe Ivănescu, a avut apoi șansa de a își continua studiile în Italia, la Roma, Padova, Milano, între 1940, 1949. Susține două strălucite doctorate, unul în Litere cu eminentul filolog italian Giovanni Maver[3] și altul în Filosofie cu Antonio Banfi[4], unul dintre marii filosofi europeni ai acestui secol. Între 1951-1963 se află la catedra de Lingvistică generală și indo-europeană a Universității din Montevideo, Uruguay. De aici trimite, la modul exploziv, am spune, spre Europa, o serie de viguroase și originale studii de teoria limbajului, care îl impun ca pe una din cele mai autorizate voci ale lingvisticii contemporane[5]. Cel puțin două lucrări, *Sistema, norma y habla*[6] (*Sistem, normă și vorbire*) *și Sincronía, diacronía e historia*[7] (*Sincronie, diacronie și istorie*), din această perioadă, îl înscriu pe domnul profesor Eugen Coșeriu ca pe cel dintâi exeget care a relevat cu toată vigoarea aporiile sau contradicțiile fundamentale ale teoriei lingvistice de până atunci, respectiv structuralismul lui Ferdinand de Saussure. În 1963 se stabilește definitiv la Tübingen, în Germania, unde se desăvârșesc nu numai contururile unei opere monumentale, ci și profilul unei direcții noi al unei valoroase școli de lingvistică, cunoscute sub numele de *Școala coșeriană.* Dar, despre lucrările apărute în această perioadă, vom vorbi, stimați ascultători, în emisiunea viitoare. În această seară, așa cum spuneam la începutul emisiunii, încercăm să vă oferim câteva repere din domeniul de

[3] Giovanni Maver (18.02.1891-12.07.1970). [nota ed.].
[4] Antonio Banfi (30.09.1886-22.07.1957). Mai multe informații despre anii în Italia se regăsesc în capitolul despre Italia, în Johannes Kabatek și Adolfo Murguía (2017), *A spune lucrurile așa cum sunt*. *Conversații cu Eugeniu Coșeriu.* Iași: Demiurg, trad. de Adrian Turculeț și Cristina Bleorțu [nota ed.].
[5] Acest lucru este foarte vizibil în scrisorile de la Universitatea din Zürich: https://coseriu.uzh.ch [nota ed.].
[6] Eugenio Coseriu (1952): *Sistema, norma y habla*. Montevideo: Universidad de la República. [nota ed.].
[7] Eugenio Coseriu (1958): *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*. Montevideo: Universidad de la República. [nota ed.].

exercițiu intelectual al domnului profesor Eugen Coșeriu, respectiv știința limbajului. Repere pe care domnia sa ni le prezintă, răspunzându-ne la câteva întrebări. Menționăm că ceea ce veți audia, stimați ascultători, reprezintă fragmente dintr-un interviu amplu pe care domnia sa a avut amabilitatea să ni-l acorde.

T.S.: Domnule profesor Eugen Coșeriu, care este viziunea dumneavoastră asupra limbajului în general și care ar fi raportul între limbă și limbaj?

E.C.: Viziunea mea, în ceea ce privește limbajul în general [este relaționată] s-ar putea spune într-o formă simplă, și, în același timp, cred eu, adecvată, cu anumite gânduri, idei ale lui Hegel. Pentru Hegel, dimensiunile fundamentale ale umanității, ale esenței omului, sunt două, ce face ca omul să fie o ființă *sui generis* în univers, dimensiunea muncii și dimensiunea limbajului. De ce tocmai aceste două dimensiuni? Înțelegem că omul este ființa care nu acceptă lumea, așa cum i se dă, ci schimbă lumea sau își construiește lumea, atât ca ființă biologică, cât și ca ființă spirituală. Ca ființă biologică își construiește lumea și schimbă lumea care i se oferă prin muncă, în loc să trăiască în văgăuni, construiește case, în loc să treacă peste râuri, pe trunchiuri de arbori sau prin vaduri, construiește punți și poduri și tot așa… În loc să accepte lumea ca o serie de reprezentări, de impresii mai mult sau mai puțin fugare își construiește o lume pe care o poate gândi și această lume care se poate gândi se construiește prin limbaj.

T.S.: Asta înseamnă, deci, că limbajul, vă citez pe dumneavoastră, este o creație liberă de semne?

E.C.: Cu această expresie mă opuneam la ideea – concepție statică a limbajului – care înțelege limbajul ca un sistem de semne care ar fi deja dat, mai mult sau mai puțin în întregime, și unde s-ar putea eventual adăuga altceva, se spunea că ar fi mai bine să definim limbajul, dacă ne oprim la ideea de semn, să definim limbajul ca o creație continuă a semnului, fiindcă chiar și acel semn, pe care îl luăm din tradiție, trebuie să fie recreat ca semn de fiecare dată, în afară de faptul că limbajul este într-adevăr creativitate, este într-adevăr *energeia,* cu sensul lui Aristotel și apoi a lui Humboldt, este această posibilitate de a trece totdeauna dincolo de tradiție, de ceea ce ar fi o repetare a semnelor așa cum au fost întrebuințate și de a spune totdeauna, chiar cu semn de vechi, totdeauna ceva nou, ceva inedit.

Definiția cea mai bună a limbajului este tocmai că este una dintre activitățile libere ale omului, adică activitățile libere în sensul filosofic al cuvântului liber, activitățile ale căror obiect este infinit, ceea ce înseamnă că se continuă în crearea acestui obiect și obiectul nu este determinat dinainte, spunem „avem nevoie de atâta" și când am terminat ne odihnim. Nu ne vom odihni niciodată. Continuăm să creăm mereu în această activitate liberă, deci este o activitate ca și activitatea artistică și activitatea științifică. Și printre aceste activități, această activitate este una dintre aceste forme ale culturii și în același timp, este forma celorlalte, deci, de aceea, rolul fundamental al limbajului, chiar și pentru a defini omul, este *a defini esența omului.* Aristotel avea dreptate, când la începutul operei sale despre politică, ajunge la această *quasi* definiție a omului ca acea ființă, care vorbește, care este dotată de limbaj.

T.S.: Domnule profesor, teoria care este cunoscută acum în lingvistica mondială sub numele de *teorie coșeriană* este construită de dumneavoastră într-un orizont de concepte proprii. V-am întreba care este conceptul nucleu, coloana vertebrală a acestei teorii a limbajului?

E.C.: Eu aș zice că este tocmai acest principiu – umanitatea limbajului. De altfel, și o carte în care am adunat câteva din eseurile teoretice, care aspiră la mai multă universalitate are tocmai acest titlu, *Omul și limbajul său*[8] ('El hombre y su lenguaje' în spaniolă), adică este *umanitatea limbajului*. Numai prin limbaj omul este om. Ca să ne întoarcem la Aristotel, tocmai acest fapt, că omul este creator de limbaj, este manifestarea conștiinței morale a omului și prin aceasta este fundamentul asociației în familie și în polis.

T.S.: Dumneavoastră, domnule profesor, vă legați, de asemenea, numele de o *gramatică a vorbirii,* așa cum ați intitulat-o. Pe ce vă întemeiați această *gramatică a vorbirii?*

E.C.: Mi-o întemeiez pe faptul că, în general, se reduce limbajul la sistemul limbii nu numai la o limbă, ci la un sistem al limbii, la sistemul obiectiv al limbii, la sistemul de

[8] Eugeniu Coșeriu (2009): *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*. Iași: Editura Universităţii «Alexandru Ioan Cuza», ediție de Dorel Fînaru, trad. de Eugenia Bojoga / Florian Bratu / A. Covaciu / Constantin Dominte / Vasile Dospinescu / Dorel Fînaru / Dumitru Irimia / Lucian Lazăr / Laura Mihăileasca / Nicoleta Loredana Moroșan / Eugen Munteanu / Angela Petriuc / Cătălina Pînzariu / Mihaela Pohoață / Ramona Pohoață / Ciprian Popa / Ana-Maria Prisăcaru / Georgeta Rață / Ioana Rostoș / Nicolae Saramandu / Lavinia Seiciuc / Dan Stoica / Emma Tămâianu [nota ed.].

deosebiri pe care le face o limbă, ceea ce este foarte bine, fiindcă limbajul [este], mai întâi de toate, această rețea de semnificații prin care captăm lumea și pe care ne organizăm lumea, însă, vorbirea este mult mai complexă decât limba, eu spun cu un joc de cuvinte, că nu se vorbește numai cu limba[9], ci se vorbește cu tot felul de alte semne. Știm fiecare dintre noi că vorbim și cu mimica, și cu intonația, și cu alte semne nelingvistice, și că schimbăm și semnele lingvistice ca să le adaptăm [în funcție de] moment, să le adaptăm [în funcție de] ascultător, să le adaptăm [în funcție de] situație și așa mai departe. Și spuneam tot așa, cu cuvintele unui mare lingvist danez, că se vorbește cu tot corpul. De aceea este nevoie de o gramatică sau de o lingvistică a vorbirii, ca să vedem nu numai cum se întrebuințează limba concret, ci care sunt principiile vorbirii, în general, fiindcă se vorbește mai întâi de toate, cu cunoștința unor principii generale ale gândirii, se vorbește cu unele principii chiar etice ale comunicării, și se vorbește cu cunoștința lucrurilor. Deci, pe de o parte, există anumite norme ale vorbirii cunoscute intuitiv de vorbitor și, pe de altă parte, există anumite norme ale înțelegerii, care sunt urmate și aplicate de ascultător, iar vorbitorul urmează norma, pe care eu o numesc mai întâi de toate, chiar la acest nivel al vorbirii, de *toleranță.* Principiul inițial este *principiul de toleranță,* adică dacă cineva spune ceva, vrea să spună ceva și noi trebuie să ne întrebăm ce vrea să spună.

T.S.: Ar sta, deci, aici unul dintre elementele raportului dintre limbă și limbaj.

E.C.: Da. Între limbă și limbaj există un raport mai profund decât acesta, când spunem muzică italiană este muzica făcută de italieni, însă care ar putea fi făcută și de japonezi sau francezi și așa mai departe; când spunem limba italiană sau limba română și mai departe, înțelegem nu ce din întâmplare, în anumite circumstanțe istorice, s-a produs în Italia, s-a produs în România, ci ceea ce caracterizează comunitatea italiană sau comunitatea română. Adică, faptul esențial care trebuie înțeles și trebuie explicat, filosofia limbajului, este că limbajul se prezintă totdeauna sub formă de limbă și că nu există limbaj care să fie pur și simplu universal, cum ar fi, de exemplu, un mod de a se exprima al unei specii de păsări. Pe când noi, oamenii, vorbim totdeauna ca membri ai unei comunități istorice și de acord cu o tehnică istorică și prin asta suntem membri ai unei comunități, adică suntem români, fiindcă vorbim tocmai această limbă[10].

[9] Și înțeleg nu cu această limbă materială, organul limbii, ci înțeleg că nu se vorbește numai cu limba, ca tradiție culturală a unei comunități.
[10] Ne-ar părea foarte curios să spună cineva că e român și știe românește.

Dacă e român, așteptăm să se știe românește, fiindcă această legătură este indisolubilă. Această limbă este și trăsătura care caracterizează și delimitează națiunea. Există această trăsătură pe care eu o numesc *alteritate*, adică a fi unul cu altul, care produce mereu omogenitatea limbii, adică solidaritatea cu tradiția și, în același timp, solidaritatea cu limba actuală, comunitatea actuală. Deci, atunci, când limba istorică[11] se diferențiază prin creativitatea continuă a limbajului și se diferențiază atât în sens spațial, cât și în sens socio-cultural, cât și în sens stilistic, se formează pentru a reface omogenitatea, o limbă comună, deci, cu cât coeziunea comunității și coeziunea culturală e mai solidă, cu atât mai mult se cristalizează această limbă comună, adică simțim nevoia de a crea o limbă care să corespundă alterității noastre, adică simțim că suntem toți moldovenii și muntenii și ardelenii o singură națiune și simțim nevoie de a avea o limbă, atunci, comună. Când limba comună se diferențiază și ea, atunci cel puțin pentru toate acele treburi și acele scopuri – care sunt treburi ale națiunii întregi și scopuri ale națiunii întregi – se formează printr-un proces istoric cu totul natural, se formează o limbă standard, o limbă exemplară pentru toată națiunea, o normă a limbii care este limba care se predă la școală, limba care se întrebuințează în comunicarea națională, în literatura care se adresează poporului întreg și așa mai departe, care reprezintă națiunea față de alte națiuni. Vorbeam mai înainte de caracterul obligatoriu al limbii, nu în sensul unei obligații impuse, ci în sensul originar de altfel și al cuvântului latinesc *obligatio* care înseamnă angajament liber. Adică angajament pe care mi-l iau eu când vorbesc, dacă vorbesc, de exemplu românește, atunci îmi iau implicit angajamentul de a vorbi cum se vorbește în limba română și, deci, cum se vorbește nu numai corect, ci cum se vorbește la un anumit nivel de exemplaritate și așa mai departe.

T.S.: Permiteți-mi să vă citez pe dumneavoastră referitor la acest *angajament liber*, spuneți undeva că „nici o limbă nu se poate impune, pentru că verbul *a ști* nu se poate conjuga la imperativ”.

E.C.: Așa spun, există această impunere indirectă, însă această impunere indirectă trece prin voința individului. Dacă individul nu vrea, nu învață cealaltă limbă și își găsește totuși posibilitatea de a trăi și de a convieţui sau întrebuințează și altă limbă, numai ca instrument de comunicare și pentru expresia întregii lui personalități își păstrează limba. Cum vedem

[11] O numesc limbă istorică, o limbă care are un nume, care s-a constituit în mod istoric, ca de, exemplu, limba română, limba franceză, limba italiană și așa mai departe.

tocmai, de exemplu, la țăranii noștri din Basarabia, dumneavoastră știți că sunt și eu din Basarabia, care, deși se spune că sunt clasa cea mai dominată de rațiuni practice, totuși sunt cei care au păstrat limba și până acum și vorbesc între ei aceeași limbă, povestesc în aceeași limbă și așa mai departe. Cine a schimbat limba sau a adoptat și alte limbi? ei care aveau mai multe contacte și care într-un sens voiau să trăiască în același timp și în altă comunitate sau numai în altă comunitate și nu în această comunitate românească.

T. S.: Despre caracteristicile care individualizează limba română printre limbile romanice [vom asculta] în emisiunea de săptămâna viitoare. Universitatea Radio din această seară v-a prilejuit întâlnirea cu domnul profesor Eugen Coșeriu, de la Universitatea din Tübingen, Germania. Vă reamintim că la emisiunea viitoare vom continua tema *Limba română în fața Occidentului.* Mulțumindu-vă pentru atenție, Teodora Stanciu, redactorul acestei emisiuni, vă spune la revedere. Universitatea Radio.

(II)

T.S.: Bună seara, stimați ascultători, la microfon Teodora Stanciu. Continuăm la această ediție a Universității Radio să vă prezentăm a doua parte a interviului realizat cu domnul profesor Eugen Coșeriu, de la Universitatea din Tübingen, Germania pe tema *Limba română în fața Occidentului.* Spuneam în emisiunea de data trecută că domnul profesor Eugen Coșeriu reprezintă una din marile personalități ale lingvisticii mondiale actuale. Rolul domniei sale în teoria modernă a limbajului este considerat tot atât de mare precum cel al lingvistului francez Ferdinand de Saussure în teoria lingvistică structuralistă, teorie întemeiată, după opinia savantului de la Tübingen, Eugen Coșeriu, pe o viziune statică a limbajului ca sistem dat. Relevând contradicțiile acestei teorii, domnul Eugen Coșeriu refundamentează bazele generale ale lingvisticii generale.

Esența limbajului rezidă în teoria coșeriană în activitatea lui creatoare, limbajul fiind o creație liberă de semne. Reamintim că domnul profesor Coșeriu este originar din teritoriul românesc din stânga Prutului. Studiile universitare le-a făcut la Iași continuându-le în Italia la Milano, Roma, Padova. După două doctorate strălucite, unul în Litere, altul în Filosofie, începe publicarea acelei serii de volume despre care specialiștii în teoria modernă a limbajului afirmă că au adus în domeniu o adevărată revoluție copernicană. Amintim câteva dintre aceste volume: *Sistem, normă și vorbire*, *Introducere în gramatica*

transformațională, *Realizările și limitele gramaticii tradiționale*, *Istoria filosofiei lingvistice*, *Trăsăturile de bază ale teoriei vorbirii*, *Sistemul verbal romanic*, *Lingvistica textului*, *Mai departe de structuralism*, *Principii de semantică structurală* și multe, multe altele.

Facem cunoscut de asemenea ascultătorilor noștri că la noi în țară, la Editura Echinox din Cluj, se află volumul în limba română *Introducere în lingvistică*[12], traducere din limba spaniolă, ediție îngrijită de domnul prof. univ. dr. Mircea Borcilă, iar la Editura Dacia volumul intitulat *Limba română în fața Occidentului.*

La ediția de săptămâna trecută domnul profesor Coșeriu a răspuns câtorva întrebări referitoare la conceptele de bază ale teoriei care îi poartă numele. Astfel, domnia sa a explicat conceptul nucleu al acestei teorii, umanitatea limbajului, a vorbit despre raportul limbă-limbaj, despre principiul toleranței în gramatica vorbirii, despre tipologia limbilor, subliniind că limba română este o limbă istorică printre celelalte limbi occidentale. Dacă limba română este o limbă istorică să vedem prin ce anume se distinge ea printre limbile romanice. La microfon domnul profesor Eugen Coșeriu:

E.C.: Cu privire la limba română, la tipul limbii române, limba română este în acest sens o limbă romanică și, deci, trăsăturile fundamentale și principiile de bază sunt ca și în celelalte limbi romanice, adică același principiu, determinări interne pentru funcțiuni interne și determinări externe, în afara unităților, pentru funcțiuni externe. Însă, în același timp, și limba română este o limbă romanică, însă este și ea o individualitate între limbile romanice. De aici putem deosebi și identifica aceste principii tocmai de structură a limbii române, unde s-a concentrat interesul particular al vorbitorilor în creația lingvistică; adică, ce caracterizează limba română ca structură specifică în comparație cu celelalte limbi romanice și ceea ce caracterizează limba română este, în primul rând, determinarea. Adică limba română este o limbă care se concentrează într-o determinare cât mai precisă a relațiilor și a identităților.

Numai două exemple sau trei exemple: mai întâi, în limba română nu avem un singur articol sau două, unul hotărât și unul nehotărât, ci o mulțime de articole și o mulțime de forme determinate. Adică avem, întâi, ***un*** *om* și *omu**l***, însă avem, apoi, un așa-zis articol adjectival *omul* ***cel*** *bun*, *Ștefan* ***cel*** *Mare*, ***cel*** *dintâi* și așa mai departe. Avem un articol

[12] Eugeniu Coșeriu (1995): *Introducere în lingvistică*. Cluj: Echinox, trad. de Elena Ungureanu / Eugenia Bojoga [nota ed.].

care se numește genitival, care este și articolul pentru numeralele ordinare. Adică avem: ***al*** *meu,* ***al*** *tău* și ***al*** *doilea*[13]. Apoi avem alte fapte care nu se recunosc imediat ca articole însă au tot această funcțiune de determinare la pronumele demonstrative. Avem pe acest *a;* adică spunem *acest* și *om,* însă *acest**a*** și *omul acest**a*** și *acel om* și *acel**a*** pe când, de exemplu, în italiană *quell'uomo* / *quello* sau *questo libro* și *questo* au aceeași formă[14].

Celălalt exemplu, care spuneam, este vocativul; se spune că avem două vocative, de exemplu, la masculin numai cu *e* și celălalt cu *le,* și la feminin unul cu *ă* și celălalt cu *o*. În realitate nu, în realitate sunt două funcțiuni cu totul diferite, anume cu *e* este un vocativ, ca să spunem așa esențial, se aplică celor care sunt ceea ce li se pune, pe când cel cu *le* este un vocativ de nominal în care numim pe cineva într-un fel. În realitate, vocativul, să zicem, cuvântului *soră* nu este *soro,* este *soră*[15].

Vocativul cel mai interesant e cel de la *domn,* fiindcă în acest caz spunem *doamne,* numai cu *e,* celor care sunt în ființa lor *domni,* adică ori lui Dumnezeu, *doamne,* ori domnitorului, unui prinț, unui domn; unuia pe care îl facem noi domn, îl considerăm ca *domn,* îi spunem *domnule*[16].

Și încă un exemplu. În limba română există un exces de determinare spațială. Avem prepoziții care exprimă poziția și prepoziții care exprimă direcția; pot fi simple și apoi, dacă e nevoie să exprime și poziția și direcția sau poziția, direcția și din nou poziția, atunci le compunem și avem nu numai *de* și *în,* ci *din* ceea ce înseamnă întâi direcție și poziție sau *de* și *pe*, poziția *pe* și *de pe*. În altă limbă romanică, de exemplu, în limba italiană, *vengo* ***dal*** *fiume, cade* ***dal*** *tavolo, vengo* ***dal*** *bosco* totdeauna cu aceeași prepoziție *da,* pe când în limba română se spune *vin* ***de la*** *râu*, fiindcă am fost *la*, deci această poziție și direcția ***de la*** râu. *Cade* ***de pe*** *masă*, fiindcă a fost *pe* și cade *de pe* și *vin* ***din*** *pădure*, fiindcă am fost *în* și *vin de in*, adică *din,* și tot așa. Avem, de exemplu, *printre* și *de printre* și *peste* și *de peste.*[17].

---

[13] Aici avem *al* și apoi *doi le* și *a*.

[14] În limba română se mai pune încă o determinare și în *omul acest**a*** avem *omul* și apoi *acest* din nou cu determinarea lui.

[15] Scriem, de exemplu, *dragă soră* și așa mai departe. Când spunem *soro,* femeia asta nu e sora mea.

[16] N-am fi putut, să-i spunem *domnule* lui Ștefan cel Mare *Domnule,* ci *doamne,* pe când unui Popescu îi spunem *Domnule Popescu*, deci îl considerăm noi, îl prezentăm noi ca *domn*.

[17] Și chiar unii români, care au fost educați mai mult în alte limbi străine, nu mai sunt capabili să întrebuințeze exact aceste prepoziții compuse care, în română, totdeauna exprimă două sau mai multe funcțiuni și în fiecare funcțiune determinarea are expresia ei. Deci, spunem *prin pădure* cum s-ar spune în italiană *per il bosco,* nu spunem *în pădure*, pădurea se trece prin *în* și, de aceea, spunem *prin*, căci înseamnă *per in*; dacă e vorba de a trece întreg, pentru că aici sunt copaci, de exemplu, atunci trecem *printre copaci*, adică trecem *per inter* și tot așa mai departe.

Acestea sunt unele din caracteristicile limbii române între limbile romanice, deci acest tip lingvistic trebuie înțeles ca o sumă de principii care sunt generale, apoi alte principii care sunt specifice limbii române.

T.S.: Deci toate aceste determinări despre care ați vorbit dumneavoastră practic evită ambiguitățile, dau claritate limbii române.

E.C.: Evită ambiguitățile, însă ceea ce ne interesează pe noi este că a existat acest interes special în determinare și în precizarea raporturilor mereu. Însă se înțelege că fiecare limbă poate prezenta ambiguități în alte cazuri; sau există și o ambiguitate, să spunem așa, dată în limbă, chiar atunci când o limbă are procedee specifice pe care alte limbi nu le au sau nu le întrebuințează. În limba română există, de exemplu, un procedeu foarte tipic, specific, care este un procedeu de formare a cuvintelor: un substantiv face un verb care înseamnă *a fi ca, a trăi ca, a lucra ca*. Apoi de la acest verb se poate face din nou un substantiv care înseamnă *faptul de a fi acest lucru* și *faptul de a trăi ca* și așa mai departe. Adică: de la *hoț* pot face *a hoți,* ceea ce înseamnă *a trăi ca hoț, a face hoții* și așa mai departe; și apoi pot să spun *hoția lui*, adică *faptul că era hoț*. De la *fată* pot face *a feti* și pot să nu-l creez dacă nu vreau, însă pot face direct *fetie, faptul de a fi fată* și așa mai departe. Însă vedeți că există, în același timp, o ambiguitate proprie limbii: numai într-un anumit context se va ști dacă înțeleg *faptul de a trăi* sau *faptul de a fi* sau *faptul de a fi activ* într-un moment *ca* sau chiar faptul material care arată că starea este aceasta, deci poate avea aceste valori, fiindcă valoarea dată în limbă este generică și apoi poate fi precizată implicarea. Adică fiecare limbă are alte ambiguități; însă ceea ce este interesant este să vezi, pe de o parte, unde s-a concentrat interesul și unde s-au făcut deosebiri multe, de exemplu, de ce și cum limba română deosebește între *a zice* și *a spune*, adică dacă e fără conținut sau dacă e cu conținut, și dacă se transmite un conținut și altele nu exprimă acest lucru; se înțelege prin context dacă s-a transmis conținutul sau nu, alte limbi fac alte deosebiri în alte zone ale sistemului lor. Deci pentru a caracteriza o limbă trebuie să vedem exact care sunt locurile unde se concentrează deosebirile, care sunt mai mult sau mai puțin lăsate în paragină și dacă se fac puține deosebiri sau nu se face niciun fel de deosebire. Pentru limba română valorificarea acestor deosebiri ar putea să nu fie prea măgulitoare.

De exemplu, există, fără îndoială deosebiri și noțiuni interesante ca *fire* sau *zidire* sau *omenie*, dar pe de altă parte, limba română, dacă o considerăm în comparație cu celelalte limbi romanice, este limba care are cele mai multe cuvinte pentru o *fire ticăloasă*,

adică avem și *pușlama*, și *lichea*, și *canalie*, și *potlogar*, și o mulțime de altele. Se concentrează aici interesul limbii române care s-ar putea prezenta ca o diferențiere critică cu privire la alții, însă s-ar putea prezenta și ca o diferențiere datorită unei experiențe și, fără îndoială, un străin răuvoitor, ar spune „da, aveți atâtea cuvinte, fiindcă aveți într-adevăr *lichele* și *pușlamale* și *canalii*" și așa mai departe.

T.S.: Dar constatarea vine din partea unui lingvist care face o radiografie critică a limbii române. Domnule profesor, dincolo de ambiguitățile despre care ați vorbit, se afirmă totuși în unele cercuri de intelectuali din București, că limba română are încă aspecte necoagulate, zone de ceață… raportată, de pildă, la limba franceză, care este o limbă ordonată, clară datorită acelui spirit cartezian. Credeți că sunt îndreptățite asemenea opinii?

E.C.: Nu, nu sunt îndreptățite. În realitate se confundă aicea două sau trei lucruri diferite. Când se spune că limba franceză este o limbă clară, nu este vorba de limba franceză, o limbă ca atare nu e nici clară, nici neclară și dacă numim claritate, de exemplu, faptul că în limbă se fac anumite distincții și numim neclaritate, faptul că în limbă nu se fac distincții sau că dimpotrivă sunt foarte posibile calambururile și așa mai departe, atunci limba franceză ar fi limba cea mai neclară între toate limbile romanice, fiindcă este limba care permite tot felul de confuzii din cauza omofoniei atâtor expresii. Dacă eu spun numai *sein*, *sein* poate fi „sân", însă poate fi și „sigiliu", dacă spun *ton* poate fi „tonul" și poate fi „al tău". În realitate, când se vorbește de claritatea limbii franceze, se vorbește, cum a observat foarte bine un lingvist german, în realitate de o tradiție retorică și stilistică și de vorbire, de întrebuințare a limbii franceze, adică de claritate a francezilor, nu de claritatea limbii franceze.

Limba română este mult mai clară, fiindcă are o pronunțare astăzi, după ce *a* în poziție neaccentuată a devenit *ă* și se păstrează ca *ă,* are o pronunțare cu totul clară în poziție accentuată și neaccentuată, noi nu închidem vocalele, nu reducem vocalele în poziție neaccentuată, adică vorbim cum vorbesc, de exemplu, spaniolii și nu cum vorbesc englezii care reduc vocalele în toate pozițiile neaccentuate sau altele. Franceza este între limbile romanice la nivelul limbii standard sau exemplare, limba cea mai fixată; celelalte limbi romanice și limba română sunt mult mai puțin fixate la acest nivel. Chiar dacă se spune *pâine, câine* și *mâini* și așa mai departe, niciun manual școlar nu îl va obliga pe Sadoveanu să spună *mâine, câine*; va spune *mâne,* și *câne,* și *pâne.* Deci păstrăm încă

aceste posibilități. Putem spune că s-a fixat o normă lexicală valabilă, fără îndoială, deja pentru limba comună, prin care să spunem cuvântul pentru *neige* este în limba română „zăpadă", însă în limba română mai avem pe lângă asta și *omăt*, și *nea*, și *ninsoare*, preferate în anumite regiuni, iar limba literară își poate permite să întrebuințeze și *nea*, și *ninsoare*, și *omăt*, și *zăpadă.*

T.S.: Universitatea Radio din această seară v-a prilejuit întâlnirea cu domnul profesor Eugen Coșeriu de la Universitatea din Tübingen, Germania, membru de onoare al Academiei Române. Tema emisiunii a fost *Limba română în fața Occidentului.* Vă informăm, stimați ascultători, că avem promisiunea din partea domnului Eugen Coșeriu de a reveni la microfonul emisiunii noastre peste câteva săptămâni spre a ne vorbi de modul în care a fost și este receptată spiritualitatea românească în Occident. Până atunci, redactorul emisiunii, Teodora Stanciu, vă mulțumește pentru atenție. La revedere.

(III)

T.S.: Doamnelor și domnilor, bună seara. La microfon, Teodora Stanciu. Avem prilejul la această ediție a Universității Radio să ne onorăm promisiunea făcută cu câtva timp în urmă, aceea de a-l avea din nou ca invitat, la microfonul studiourilor noastre radio, pe domnul profesor Eugen Coșeriu de la Universitatea din Tübingen, Germania. Menționăm că domnul profesor Eugen Coșeriu este membru de onoare al Academiei Române. Așadar, oferim spațiul radiofonic al emisiunii din această seară ultimei părți a interviului realizat cu domnul profesor Eugen Coșeriu pe tema *Limba română în fața Occidentului.*

Menționăm că domnia sa a avut amabilitatea să ne ofere acest amplu interviu la Suceava, în octombrie 1993, unde a fost invitat de onoare la Colocviul Internațional de *Teorii ale Limbajului*. Spuneam, în edițiile anterioare ale Universității Radio, că domnul profesor Eugen Coșeriu reprezintă una din marile personalități ale lingvisticii mondiale, actuale. Originar din teritoriul românesc din stânga Prutului, domnia sa și-a făcut studiile universitare la Iași, continuându-le în Italia, la Roma, Padova, Milano. După 2 doctorate strălucite, unul în Litere, altul în Filosofie, domnul Eugen Coșeriu începe publicarea acelei serii de volume, despre care specialiștii în domeniu au afirmat că au adus o adevărată revoluție copernicană în lingvistica actuală. Publicate în spaniolă, germană, engleză sau franceză, cărțile domnului profesor Coșeriu îl impun ca pe una dintre cele mai autorizate

personalități din domeniul teoriei limbajelor. Amintim doar câteva titluri: *Sistem, normă și vorbire*, *Sincronie, diacronie și istorie*, *Omul și limbajul său*, *Lecții de lingvistică generală*, *Gramatică, semantică, universalii* și multe altele, din nefericire necunoscute publicului românesc. Un început există totuși pentru cunoașterea operei universitarului de la Tübingen. La Cluj-Napoca urmează să apară volumul intitulat chiar *Limba română în fața Occidentului,* îngrijit de domnul profesor universitar doctor Mircea Borcilă, de la Facultatea de Litere a Universității din Cluj.

Vă amintim că la edițiile anterioare, domnul profesor Eugen Coșeriu s-a referit la câteva concepte de bază din teoria lingvistică pe care a dezvoltat-o în cărțile domniei sale. Coloana vertebrală a acestei teorii o reprezintă umanitatea limbajului. Esența limbajului rezidă în activitatea lui mereu creatoare, în semnificația liberă de semne lingvistice sau nelingvistice. De asemenea, domnul Eugen Coșeriu a vorbit despre raportul limbă-limbaj, relevând ideea că orice limbă se prezintă sub forma unui limbaj. În ceea ce privește gramatica vorbirii, domnul profesor Eugen Coșeriu limpezește principiul *toleranței limbii* sub forma vorbirii. Cităm din emisiunile anterioare: „dacă cineva spune ceva, vrea să spună ceva și noi trebuie să știm ce vrea să spună”.

Considerații referitoare la tipologia limbilor, în mod special la limba română ca limbă istorică printre limbile occidentului au făcut, de asemenea, obiectul edițiilor anterioare. Limba română se distinge printre limbile Occidentului și prin sistemul de determinare, de determinare precisă a spațiului și a timpului, printr-un lexic infinit mai nuanțat decât al celorlalte limbi romanice. La ediția din această seară domnul profesor Eugen Coșeriu va continua considerațiile domniei sale cu privire la receptarea limbii române sub forma spiritualității românești manifestate în Occident.

Domnule profesor, situându-ne acum într-o perspectivă diacronică, ne-ați putea spune care au fost avatarurile limbii române, care au fost manifestările ei față de Occident și cum au fost percepute aceste manifestări deci, cum apare limba română în fața Occidentului? Și cum a părut?

E.C.: Bine, asta depinde nu atât de structura internă a limbii române și de posibilitățile limbii române, cât de relațiile istorice [ale limbii române], de izvoarele ei istorice, pe de o parte, și pe de altă parte, de cunoașterea limbii române în Occident. Deci, pe de o parte, ceea ce a atras atenția în Occident a fost, încă de la sfârșitul Evului Mediu și apoi în Renaștere, mai ales, latinitatea limbii române. Adică existența unei insule destul de mari

de latinitate în Orient, dincolo de o regiune slavă sau maghiară și, deci, s-a accentuat mai mult acest fapt, adică latinitatea. Pentru lingviști, mai târziu, – și există cel puțin un exemplu important – ceea ce a atras mai mult atenția a fost tocmai faptul că limba română, în afară de această bază latină, care nu poate fi negată și care este baza fundamentală a noastră și este și ființa noastră primară, în afară de aceasta, are elemente anterioare limbii latine, adică elemente din limba dacilor sau a geților, și așa mai departe; că în afară de aceasta a integrat elemente slave care uneori au înlocuit elementele latine, alteori se află lângă elementele latine, alteori au fost singurele și apoi au acceptat în limba română coexistența cu elemente latine, ceea ce produce din nou o posibilitate de variante și nuanțe. Deci, putem deosebi *vremea* de *timp* și putem deosebi *trupul* de *corp* și putem deosebi *ostrovul* de *insule* și așa mai departe. Deci, cuvinte slave, pe de o parte, și cuvinte latinești sau latinizante, de cealaltă parte. Tot așa și cuvinte franțuzești reintroduse și refăcute după baza latină a limbii, încât nici nu se mai recunosc ca elemente luate din limbile romanice occidentale. Să spunem, de exemplu, în limba română se păstrase *a zice*, verbul fundamental. Și acum putem avea *a contrazice, a dezice* și așa mai departe și toate au intrat exact în aceeași categorie. Adică s-a format ca verb neregulat pentru că *a zice* era verb neregulat. Și aveam pe *a duce* și pe *a aduce* și acum avem și *a traduce, a reduce* și așa mai departe; toate au întărit elementul de bază latinesc.

Apoi, avem în toate contactele noastre istorice și elemente slave mai noi, și avem elemente ungurești, elemente turcești și așa mai departe; și deci, pe de o parte, prin structura peculiară a limbii române, iar, pe de altă parte, prin aceste izvoare diferite și prin integrarea tuturor acestor fapte, limba română a devenit, cel puțin pentru lingviști[18], limba cea mai interesantă din Europa, tocmai prin toate aceste contacte și prin aceste fapte de structură, care există în limba română, unde găsim atât expresiile latinești sau greșești și greco-latine, cât și alte expresii slave și alte exemple europene, – parcă ar fi un fel de rezumat al conținuturilor posibile în limbile europene –, fără să renunțe totuși, la structura ei de bază, care-i structură romanică, adică cu totul diferită de structura slavă sau de structura germanică. Deci, când vorbim de receptarea limbii române în Occident, trebuie să înțelegem că nu există o receptare generală[19], limba română nu a avut niciodată o

[18] Exemplul la care făceam aluzie este cel al unui mare lingvist, să spunem așa, germano-finlandez, Valentin Kiparsky.

[19] Putem spune, nu numai de limbi care au fost la un moment dat limbi de contact și de cultură universală pe lângă limba națională, cum a fost limba franceză atâta timp în toată Europa. Același lucru se poate spune în măsură ceva mai mică și pentru limba italiană, care a fost în mare parte limbă de cultură și într-o regiune, cel puțin mediterană-orientală până în Asia Mică, până în Turcia, a fost și limbă diplomatică și așa zisa *lingua franca,* până la un anumit punct; totodată de spaniolă și acuma și de limba rusă, care cel puțin a fost

răspândire de acest fel, a avut numai o răspândire sporadică ori prin cei care au învățat românește din anumite motive personale ori prin – întrucât România a fost o țară mai înaintată în această regiune a Europei – unii oameni culți din așa- zișii Balcani, adică de la sud de Dunăre, care veneau și învățau în România. Au învățat bulgarii, au învățat albanezii în România, au publicat în România și, în parte, și anumite mișcări și albaneze și bulgare s-au format în România. Deci numai în această măsură, mult mai mică.

Deci nu putem vorbi de o receptare limbii române și nici, din nefericire, nu putem spune că, în într-un viitor apropiat, limba română ar putea deveni o limbă de cultură universală. E de ajuns deocamdată să fie limbă de cultură națională a tuturor românilor, deci, și a tuturor românilor de peste Prut și a celor de peste Nistru, fiindcă în acest fapt este un fel de handicap al limbii române, adică faptul că nu este limbă de cultură universală. Și eu îmi amintesc totdeauna de o frază a lui Călinescu care vorbind de *Alexandru Lăpușneanu* – care este, într-adevăr, de o structură excepțională, această nuvelă, momentul cel mai fericit în creația lui Negruzzi – zice că ar fi o operă de rezonanță și de răsunet universal, ca *Hamlet*, dacă limba română ar fi o limbă universală. Și deci, în acest sens, limba care ne caracterizează și ne amalgamează ca națiune în același timp, ne deosebește de alte națiuni și asta se întâmplă cu orice altă limbă, fiindcă difuzarea în limbi se face numai ca limbă de cultură, numai ca o a doua limbă pe lângă, dacă nu înlocuiește și națiunea, cum a fost cu franceza în Germania și mai departe. Ceea ce înseamnă că pătrunderea spiritualității românești în lume se poate face mai curând prin acele forme ale creației care nu sunt legate de limbă și poate acele forme ale creației care nu sunt legate de limbă ar putea, la rândul lor, să stimuleze și interesul pentru limbă, adică prin pictură, prin sculptură, prin muzică, chiar și prin dans. În sfârșit, prin aceste forme ale culturii, tocmai care pot fi naționale, însă, în același timp, nu sunt legate de o tradiție cu totul specific națională și de o tehnică cunoscută nu numai de o națiune, care pot fi acceptate și adaptate și în cazul artei gustate, fără greutate sau fără mare greutate și de alte popoare. Așa cum noi, fără să știm nimic de o limbă din Congo sau din Nigeria, putem totuși aprecia sculptura din Congo sau sculptura din Nigeria, asta este, să spunem așa, misiunea artiștilor români, în afară de domeniul poeziei și al literaturii. Literatura și poezia numai prin traducere se pot înscrie în aceasta, însă traducerea de multe ori este foarte grea, în sensul că fiecare limbă, fiind într-un sens legată de un specific național, nu permite traducerea tuturor

adoptată de popoarele din Uniunea Sovietică ca a doua limbă sau aceste popoare au fost nevoite să adopte această limbă.

relațiilor implicite și de evocație care sunt cuprinse într-un text original. Toate traducerile care s-au făcut de tot felul de scriitori români, în realitate, au avut numai un succes relativ. Cei care într-adevăr au cunoscut lucrurile românești și operele literare românești sunt cei care s-au ocupat și de limba română și care sunt mai mult sau mai puțin specialiști de limba română. Și asta, de altfel și pe bună dreptate, un scriitor, de exemplu, ca Sadoveanu, care se bazează foarte mult pe limbă și pe ritmul limbii și pe răsunetul, să spunem așa, interior al limbii, în traducere, unde e vorba numai de conținutul de fapte și de acțiuni, pierde aproape cu totul sadovenismul. Acest ritm peculiar al lui este nu numai specific românesc, cum ar putea fi și în muzică sau în pictură, dar este bazat pe limba română, adică pe aceste semne și rezonanțe particulare.

T.S.: Și totuși, domnule profesor, dincolo de toate aceste lucruri, putem vorbi despre o politică a limbii?

E.C.: Nu numai că putem vorbi, ci trebuie să vorbim de o politică a limbii, care nu e nevoie să se înțeleagă ca politică internațională a limbii, ci mai întâi trebuie înțeleasă aceasta, această politică a limbii ca politică națională și politica limbii înseamnă tocmai afirmarea unui ideal de limbă la nivelul limbii exemplare, limbii standard, a limbii normalizate. Toate treburile naționale și treburile, într-un sens foarte amplu, adică tot ceea ce corespunde națiunii întregi sunt un fapt politic în susținerea unui ideal de limbă și propagarea acestui ideal de limbă.

Și vedem ce se întâmplă acum în Republica Moldova, de unde până și problema numelui a devenit o problemă politică și unde mai există vorbitori care, deși, vorbesc exact aceeași limbă, chiar la un nivel popular, totuși, spun că la Suceava se vorbește românește și că ei vorbesc moldovenește. Unii spun, când îi întrebi dacă știu românește, spun că românește nu, că ei știu moldovenește.

T.S.: Domnule profesor, o singură întrebare vă mai punem: istoria limbii este de fapt și istoria mentalităților unui popor. În limba română, am putea stabili câteva momente ale schimbării acestei mentalități în diverse registre?

E.C.: Eu m-am ocupat de problema relațiilor între limbă și mentalitate și am încercat să arăt până unde există, în teoriile care vorbesc de limbă și mentalitate, există o corelație

reală și unde începe în realitate, devierea și greșeala autorilor care vorbesc de această mentalitate.

T.S.: În încheierea emisiunii noastre, un gând pentru limba română.

E.C.: E foarte greu să [transmit] un gând, mai ales când cineva trăiește cu limba cum trăiește un lingvist și un filosof al limbajului, însă aș putea spune anumite experiențe pe care le-am avut în Basarabia mai ales, adică în Moldova, între Prut și Nistru, de unde mă trag și eu. Aș putea spune, într-adevăr, aș putea reduce la o formulă în legătură cu limba sentimentele pe care le-am încercat acolo, aș spune că *limba română mă doare.*

T.S.: Universitatea Radio din această seară v-a prilejuit audierea părții a treia a conferinței cu tema *Limba română în fața Occidentului*, susținută de domnul prof. univ. Eugen Coșeriu de la Universitatea din Tübingen. Redactorul emisiunii, Teodora Stanciu, vă mulțumește pentru atenție.